

ערעור אזרחי מס' 15/86

חיצוב סחר ופיתוח בע"מ
נגד
מנורה חברה לביטוח בע"מ
וערעור שכנגד

בבית המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

[12.1.89]

לפני הנשיא מ' שמגר והשופטים ד' לוי, ג' כץ

חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א-1970, ס"ח 16, סעיף 10 חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975, ס"ח 234.

מיני-רציו:

- * ביטוח – ביטוח רכוש – כל הסיכונים
- * ביטוח – חבות – היקפה
- * ביטוח – פוליסה – פירושה
- * חוזים – פירוש – כללי פרשנות

המשיבה ביטחה בביטוח "כל הסיכונים - קבלנים" את המערערת, שהיא חברה קבלנית לבנייה. הביטוח התייחס לפרויקט בנייה מסוים ונקבע בו, כי חבות המשיבה תפקע מיידית לגבי אותן יחידות דיור שתימסרנה למזמין העבודה או שיתחיל שימוש בהן, וכן כי בכל מקרה לא תימשך החבות הביטוחית לגבי אירועים שיחולו אחרי המועד הנקוב כמועד תום תקופת הביטוח, אלא אם כן הוסכם על כך במפורש בכתב. לאחר שנמסרה דירה, התברר, שבקירותיה ובקירות הדירה הסמוכה, הבנויה על אתם היסודות ושטרם נמסרה, נתגלו סדקים, שנגרמו, עוד לפני הריצוף, עקב פגמים בצנרת המים של הדירות. עקב מחויבות המערערת לקונים, היא נאלצה לתקן על חשבונה את כל הנזקים, ולפי הוראות המהנדס האחראי לעבודות הבנייה, נבנו גם חיזוקים ותמיכות יסודות המבנה. משנתבעו הוצאות אלה מהמשיבה, היא הכירה רק בהוצאות הכרוכות בהחלפת הצנרת הפגועה וטענה, כי כל יתר האירועים חלו לאחר מועד פקיעת הפוליסה. בית המשפט המחוזי קיבל את תביעת המערערת בנדון, אולם לעניין גובה השיפוי הוא סמך את ידיו על תחשיב שנערך על-ידי שמאי המשיבה, שהסתמך על נתוני המערערת. מכאן הערעור והערעור שכנגד.

בית המשפט העליון פסק:

א. (1) דיני הביטוח נבדלים מדיני הנזיקין בעיקר בנושא דרישת האשם שנעדרת במקרי הביטוח. להבדלים אלה נפקות למבחני קביעת שיעור הנזק בדיני הביטוח, לרבות לגבי טיבו של מבחן הישירות הנדרש בביטוח והקובע כי הנזק חייב לנבוע ישירות מהסיכון נושא הביטוח. בעניין זה, האלה איננה האם היה אשם ומדוע נגרם הנזק אלא מה אופיו וכיצד התרחש (670 ד-ה).

(2) מבחני הסבירות והצפיות הנזיקיים, שהוחלו על נזקים בשל הפרת חוזה לעניין סעיף 10 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א-1970, אינם מעלים ואינם מורידים, מקום שאין המדובר בהפרת התחייבות חוזית הגוררת תשלום פיצוי לצד שסבל בגין ההפרה אלא בקביעת תוכנה והיקפה של חבות מבטחת על-פי פוליסה (670 ב-ג).

- ב. (1) פוליסת ביטוח היא חוזה, שלפיו, בקרות מקרה הביטוח במהלך תקופת הביטוח והסבת נזק, מסיבות המוכרות על-ידי חוזה ביטוח, ישולם סכום הביטוח (670 ה).
- (2) תקופת הביטוח היא חלק חשוב וקובע בתנאי החוזה, ובהעדר תנאים מפורשים הקובעים אחרת, צריך להתרחש משהו מהליך הגרימה - בגדרה של תקופת הביטוח. אין המבטח אחראי לנזק, הנובע כולו מהתממשות סיכון מהסיכונים המבוטחים, אחרי פקיעת הפוליסה (670 ה, ז, 671 ג).
- (3) אין די שנזק מסוים התרחש בזמן תקופת הביטוח כדי לחייב את המבטח בשיפוי כל הנזקים העוקבים, גם אם התרחשו אחרי פקיעת הפוליסה וחלקם רחוקים (671 ד).
- (4) נזק, שנגרם בתקופת הביטוח ורק התגלה לאחר פקיעת הפוליסה, יש לראותו כנזק שנגרם בתקופת הביטוח (671 ד-ה).
- ג. (1) בהיות פוליסת ביטוח חוזה, היא תתפרש בהתאם לכללים המקובלים בפרשנות חוזים, דהיינו לאור אומד דעת הצדדים, שעולה מתוך המסמך או מהקשרו ומהשלכת סעיפיו השונים זה על זה. כל זאת תוך כדי התחשבות בחובות החוקיות המוטלות על המבטח ובהנחה (בהעדר סתירה בפוליסה) שהפוליסה נועדה לכסות, ותוך כדי הקלה עם המבוטח ומתן פירוש נגד המבטח מנסח המסמך - בעת ספק. האמור לעיל חל תוך מודעות לכך שכל פוליסה היא מוגבלת ומותנית, ושהכול הוא פונקציה של צרכים ושל דמי ביטוח (671 ו-ז, 673 א-).
- (2) במקרה דנן, קובעת הפוליסה בלשון ברורה, כי תקופת החבות מסתיימת בעת מסירת הדירה, ואין חבות לגבי אירועים שיתרחשו לאחר מכן. היינו, נדרש בפוליסה כי תחילת הליך גרם הנזק תהיה בתקופת הביטוח. אם כל הנזק נגרם לאחר מכן - אין חבות ביטוחית בגינו. אולם נזקים שנגרמו בתקופת הביטוח מצמיחים חבות ביטוחית, גם אם קיומם או היקפם יתגלו לאחר תקופת הביטוח (673 ו-ז).
- (3) לא כל נזק, שקשור סיבתית עם אירוע שקרה בעת חלות הפוליסה, חייב בהכרח להיות מכוסה על-ידיה. אולם מקום שהנזק מיוחס בחלקו לפעולת הסיכון לפני פקיעת הפוליסה ובחלקו לפעולתו הממשיכה - לאחר פקיעת הפוליסה - יהא המבטח אחראי, אם פעולת הסיכון בתום תקופת הביטוח היא הסיבה הישירה לנזק (674 ג, ו, 675 ה-ו).
- (4) במקרה דנן, משהכירה המשיבה בחבותה לכסות את הנזק שנגרם לצנרת, הכירה למעשה בחובתה לשפות בגין נזק שנגרם בתקופת הביטוח, גם אם נתגלה לאחר תקופה זו (674 ג-ד).
- (5) במקרה דנן, גם הנזק שנגרם לפלאטות וליסודות החל להיגרם בתקופת הביטוח, ולכן הוא מכוסה על-ידי הפוליסה (674 ז, 676 א).

פסקי-דין של בית המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] ע"א 32/84 מגדל - חברה לביטוח בע"מ נ' ישראל קרמר ובנו, פ"ד מא (2) 603.
- [2] ע"א 631/83 "המגן" חברה לביטוח בע"מ ואח' נ' מדינת הילדים" בע"מ וערעור שכנגד, פ"ד לט (4) 561.
- [3] ע"א 287/64 "ציון" חברה לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי ואח', פ"ד יט (1) 7.
- [4] ע"א 548, 544/75 איגל סטאר אינשורנס קומפני נ' טנבוים בע"מ ואח', טנבוים נ' הסנה, פ"ד לב (1) 342.

הערות:

לפרשנות פוליסת כל הסיכונים ראה: ע"א 682/82 בן אריה נ' "סהר" חברה לביטוח בע"מ, פ"ד לו (3) 589.

ערעור וערעור שכנגד על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בבאר-שבע (השופט י' בנאי) מיום 17.12.85 בת"א 593/84. הערעורים נדחו.

א' גוט - בשם המערערת (המשיבה בערעור שכנגד);
י' מרש - בשם המשיבה (המערערת בערעור שכנגד).

פסק-דין

השופט ד' לויין: 1. תחילת המעשה, שעומד ביסוד ערעור זה, היא במבצע בנייה, שנטלה על עצמה המערערת (המשיבה שכנגד), שהיא חברה קבלנית לבנייה. מבצע זה כלל בניית עשרים יחידות דיור (קוטג'ים) באילת.

בהיותה מודעת לסיכונים האפשריים הכרוכים במבצע מקיף ומורכב שכזה, ביטחה עצמה המערערת אצל המשיבה (המערערת שכנגד), שהיא חברת ביטוח, בפוליסה מסוג "כל הסיכונים - קבלנים". פוליסה זו כללה ביטוח מפני סיכונים שונים הן לרכוש והן לצד שלישי.

אשר לתקופת החיסוי נקבע בפוליסה לאמור: "חבות החברה תפקע מיידית לגבי אותם חלקים של החוזה נשוא הביטוח אשר יימסרו למזמין העבודה או שיתחיל שימוש בהם (הכל לפי המועד המוקדם). ... בכל מקרה לא תמשך חבותה הביטוחית של החברה לגבי אירועים שיחולו אחרי המועד הנקוב ברשימה כמועד תום תקופת הביטוח אלא אם כן הסכימה לכך החברה מראש, במפורש ובכתב" (ההדגשות שלי - ד' ל').

2. מבצע הבנייה התקרב לסיומו, וחלק מיחידות הדיור נמסרו כבר לקונים. בין היתר, נמסרה לקונים דירה, אשר תכונה להלן 'דירה מס' 10'. היא נמסרה לקונים בתאריך 15.8.82. דירה 10 זו בנויה על יסודות משותפים לה ולדירה נוספת, היא הדירה שמכונה מס' 9. דירה מס' 9 הייתה ריקה באותה עת, ועבודות הבנייה בה טרם הושלמו.

3. כחודשיים לאחר מסירת דירה 10 לקונים, החלו להתגלות סדקים בקירותיה. סדקים נתגלו גם בקירות דירה 9, שטרם נמסרה, כאמור, לקונה. לאחר ניסיונות תיקון חיצוניים, שעלו בתוהו, התברר, כי הפגיעה במבנים רצינית היא ותצריך תיקון יסודי, הכרוך בהוצאות מרובות.

4. אין מחלוקת בין בעלי הדין לגבי הסיבה הראשונית שגרמה לנזקים. הן מהנדס מטעם המערערת והן השמאי של החברה המבטחת קבעו, שהמקור לכל הנזק הוא בפיצוצים (ייתכן שמכוונים), שנבעו בצנרת המים של הדירות בזמן הנחתה בקרע (היינו לפני הריצוף). בעת שהחלו מים לזרום בצנרת זו, נזלו וזרמו המים מבעד לצינורות הסדוקים. כתוצאה מכך, כך קבע שמאי המשיבה בחוות-דעתו:

"נספגה הקרקע מתחת לפלטות המהוות חלק מביסוס המבנה, והחלה שקיעת יסודות, ובעקבות זאת הופיעו הסדקים".

הוזה אומר - כתוצאה מחלחול המים שקעו יסודות המבנה. כלפי חוץ התבטא הדבר בסדקים בקירות, בחרסיות, בשיש ובריצוף, וכן בשקיעת הריצוף. התברר, שהנזקים בדירה 10 היו חמורים מאלה שנגרמו בדירה 9.

5. המערערת, בשל מחויבותה לקונים, תיקנה על חשבונה את כל הנזקים. לפי הוראות המהנדס האחראי לעבודות הבנייה, בנתה גם חיזוקים ותמיכות ליסודות המבנה. בתובענה דגן תבעה המערערת שיפוי הוצאותיה בשל תיקון הנזקים בדירות מחברת הביטוח, המשיבה. דא עקא - שזו הכירה בחבותה רק ככל שמדובר בהוצאות הכרוכות בהחלפת הצנרת הפגועה. היא לא הסכימה לשפות את המערערת על כל ההוצאות הכרוכות בביצוע התיקונים האחרים - הוצאות משמעותיות הרבה יותר.

6. התנכרותה של החברה המבטחת לתביעת המערערת התבססה על

הפוליסה, והפירוש שניתן לה על-ידיה. עמדתה, בקליפת אגוז, הייתה ועודנה, שכל האירועים, למעט ביקוע הצנרת, חלו לאחר מועד פקיעת הפוליסה, ולפיכך אין חבות ביטוחית בגינם.

לעומתה גרסה (וגורסת) המערערת, שאין זה משנה, אם האירועים נכללים בתקופת החיסוי או לא, שכן הם תולדה של האירוע הראשוני (ביקוע הצנרת), שאליבא דכולי עלמא נכלל בתקופה הרלוואנטית, והם תוצאה ישירה וטבעית שלו.

לחלופין טענה המערערת, שהנזקים והפגמים, שנבעו מהסדקים בצנרת (היינו חלחול המים למילוי וליסודות), שנתגלו לעין כול עם הזמן, גם הם התהוו בתוך תקופת החיסוי.

עוד טענה המערערת, שדירה 9 לא נמסרה, ולגביה כל האירועים (הן הראשוני והן האחרים) נכללים בתקופת החיסוי. מאחר שהיא בנויה על אותם יסודות של דירה 10, הרי שרק בשלה כבר צריכה חברת הביטוח לשפות את המערערת על כל הוצאותיה.

בתום הצגת הגירסאות העובדתיות והטיעון המשפטי המקיף באשר להיקף החבות על-פי פוליסת הביטוח, החליט השופט המלומד בדרגה הראשונה, כי יש לקבל את טענותיה המשפטיות של המערערת.

הוא לא קיבל את סברת המשיבה, שיש להבדיל ולהבחין בין חוזה ביטוח, שבו תקופת החיסוי קובעת, לבין דיני נזיקין, לפיהם רלוואנטיים גם מבחני הצפיות והישירות, וקבע (בעמ' 2 לפסק-דין) לאמור:

"... הסיבה לנזק שנתגלה בדירות הינה התבקעות הצינורות, וזו אירעה בטרם מסירת הדירה למר מילר (הקונה של דירה 10 - ד' ל'). משום כך מדובר בנזק שאירע בטרם מסירה, ומשום כך זה הוא נזק שנגרם בתוך תקופת החיסוי..."

לגבי שיעור השיפוי, קיבל השופט בדרגה הראשונה דווקא את חוות הדעת של שמאי המשיבה, הנמוכה בהרבה מתחשיב הנזק שהביאה המערערת (עלידי מנהלה).

על פסק-דינה של הדרגה הראשונה ערערו שני בעלי הדין, שדעתם לא הייתה נוחה מקביעות שונות של הדרגה הראשונה. המערערת ערערה על השיפוי; לטענתה יש לקבל את תחשיבה שלה, שעל פיו שיעור סכום השיפוי גבוה מידה ניכרת ממה שנפסק. המשיבה (המערערת שכנגד) ערערה בנושא החבות. בכך נדון תחילה.

8. חוזרת וטוענת לפנינו המערערת, וביתר עוז, את שטענה בדרגה הראשונה ונתקבל על-ידיה, דהיינו, שדי בכך שביקוע הצינורות היה בזמן הקובע. בנזיקין, טוענת המערערת (בעמ' 2 לסיומיה), לעניין קביעת הנזק והיקפו חלים מבחני הסבירות והצפיות. כן מביאה המערערת אסמכתאות לכך, שמבחינים אלה הוחלו גם בדיני חוזים. דעה זו אינה מקובלת עלינו. לדעתנו, אין לאסמכתאות אלה כל קשר לענייננו. הן דנות בסעיף 10 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א-1970, שעניינו נזקים בשל הפרת חוזה. כדי לקבוע את הפיצויים הראויים בשל הפרה יש להיעזר במבחני סיבתיות וצפיות (שגם נובעים מלשון הסעיף), שהרי אין הבדל בין פיצוי שכזה לבין פיצוי נזיקי (גם מטרתו של זה היא השבת המצב לקדמותו). אין לזה ולא כלום עם ענייננו, שכן אנו עוסקים בחבות חברה על-פי פוליסה. חובותיה והיקפם אינם בבחינת הפרה של התחייבות חוזית, הגוררת תשלום פיצוי לצד לחוזהשסבל בגין ההפרה.

9. דיני ביטוח אינם זהים לדיני נזיקין, וההבדל העיקרי הוא

נושא האשם, שנעדר במקרי הביטוח. ההבדלים משליכים על כל המבחינים לקביעת שיעור נזק שבדיני ביטוח. כך, למשל, כלל הישירות (שנדרש בביטוח: הנזק חייב לנבוע ישירות מסיכון שנגדו מבוטחים) אינו דומה; בביטוח, השאלה אינה של אשם ואינה מדוע קרה הנזק אלא היא רק של אופי הנזק והאופן ("איך") בו התרחש (ראה על כך: *san and rochester D 2 jur. 526-43 Am 1972, francisco*).

פוליסת הביטוח היא חוזה, שלפיו, בקרות המקרה המסב נזק מסיבות מסוימות המוכרות על-ידי חוזה הביטוח ובתקופה מסוימת, ישולם סכום הביטוח. תקופת הביטוח היא חלק חשוב וקובע בתנאי החוזה.

בספרו של המלומד *ivamy, general principles of insurance 376 (5, london law)* נקבע לאמור:

"insurance". "The event insured against must take place during the period of". כלומר - האירוע שמפניו מבוטחים צריך להתרחש במהלך תקופת הביטוח. ממשיך המחבר ומסביר את כוונתו: האירוע מתרחש, כאשר הסיכון שמפניו מבוטחים פועל על נושא הביטוח לנזק או הפסד של המבוטח (ראה שם). כלומר, משהו מהליך הגרימה, מהפעולה, צריך להתרחש

בתקופה הרלוואנטית. נדגיש, שהמחבר מציין בפירושו, שכל זה אמור בהעדר תנאים מפורשים משנים בפוליסה עצמה - שהרי עניין לנו בחוזה ובו יכולים הצדדים להסכים להסדרים שונים, שלא דווקא קשורים בפעולת הסיכון.

בעמ' 379, בספרו הנ"ל, קובע ivamy לאמור:

"...time of loss or of its discovery" . "The policy may contain express stipulations relating to the" .
את כל הנזקים שנתגלו במהלכה בלי קשר לתקופת היווצרותם וכדומה.

אמור מעתה, שתנאי מפורש גובר על כלל רגיל ומקובל, שכן זה חוזה, שבו יכולים הצדדים להסכים על דרגות שונות של ביטוח כצונם. הכול תלוי בצורכיהם ובדמי הפרמיה המשתלמים. אולם יודגש, כי בהעדר תנאי מיוחד, הכלל הרגיל הוא, שאם הנזק כולו מיוחס לפעולת הסיכון אחרי פקיעת הפוליסה - המבטח אינו אחראי, ובלשונו של ivamy, שם:

"... Where the loss is wholly attributable to the operation of the peril after the expiration of the policy, it is not recoverable." .
הפוליסה כדי לחייב את חברת הביטוח בשיפוי כל הנזקים העוקבים, גם אם התרחשו אחרי פקיעתה וחלקם רחוקים.

על-אף האמור עד כאן, יש מקום להדגיש, שיש הבדל רב בין נזק שנגרם אחרי פקיעת הפוליסה לבין נזק שמתגלה אחרי פקיעתה, הגם שנגרם קודם לכן: אם הסיכון פעל את פעולתו בזמן הביטוח, הרי שהנזק נגרם בשעה שפעל הסיכון, וכדברי ivamy, אין "זה חשוב שעובדת הנזק או הקפו נתגלו או שמלוא השפעתו של הסיכון נעשתה ידועה רק אחרי פקיעת הפוליסה...":

"And it is immaterial that the fact or extent of the loss is not discovered, or the full effect of the peril made manifest until after the expiration of the policy." .
10. בטרם ניישם את הכללים על עובדות המקרה שלפנינו, נעמוד על הוראות הפוליסה, שהרי אם יש בה דברים ברורים לעניין המועד - הם שיקבעו.

כאמור, הפוליסה היא חוזה, ובפסקי-דין רבים קבע בית-משפט זה, שהיא תפורש לפי הכללים המקובלים עלינו בפרשנות חוזים, דרך כלל. כך בע"א 32/84 [1], בעמ' 606, קבע הנשיא שמגר לאמור:

"את כוונת הצדדים יש ללמוד מתוכן ההסכם. תוכן זה יש לפרש לפי אומד דעתם של הצדדים כאמור בסעיף 25(א) לחוק החוזים...".

נושא פירוש פוליסת ביטוח נדון גם בע"א 631/83 [2], בעמ' 570. באותו עניין נקבע, כי את כתב הפוליסה יש לפרש על-פי המשמעות המילולית, הפשוטה והסבירה של המלים, בהן השתמשו מנסחי הכתב. בכל מקרה של ספק, יש לפרש את הפוליסה כנגד מנסחה. אך כלל זה אינו החלטי (ראה שם, בעמ' 580) והוא יופעל רק כשיש ספק פרשני ולא כשאין ספק, אפילו המסמך אינו מנוסח כהלכה.

עוד נאמר שם, בעמ' 579:

"כשמתייחסים לכתב הפוליסה נושא הדיון בראייה כוללת ורחבה, ברור כי יש להתייחס למסמך כאל שלמות אחת ומתוך המכלול לדלות את מהותה של ההתקשרות ואת תכליתה" (ההדגשה שלי - ד' ל').

הווי אומר - חלק מסוים של המסמך יכול להשליך על חלק אחר, שעל פניו נראה פחות ברור, ולהאירו.

כלל חשוב נוסף בעת פרשנות פוליסה קשור לחובותיו החוקיות של המבוטח עצמו. כלל זה קשור בטענות מתריסות של המערערת: כיצד ייתכן שהפוליסה לא מכסה את חובותיה היא כלפי הקונים (לפי החוק)? נושא זה נדון בע"א 287/64 [3], בעמ' 11-12, שם קבע השופט ח' כהן-

..."שחברת ביטוח אינה אחראית לנזק גם בשל סיכונים שחייבים

להיות מכוסים לפי החוק, אם הפוליסה למעשה אינה מכסה אותם... ברם...

'הדעת נותנת והשכל הישר מחייב, כי בבוא ברות האחריות לבטח... ישתדלו מנסחי הפוליסה להעלות אותה בקנה אחד עם החובות המוטלות... מטעם החוק; שאם לא ינהגו כן, נמצא שהם מכשילים את הרבים... מוכן אני להוסיף מצדי ולומר שאם הוראה פלונית שבפוליסה ניתנת לפירושים שונים, נעמיד את הפוליסה תמיד בחזקתה שהיא באה לזכות את המבוטח בקיום מצוות החוק ולא באה להכשילו בהפרתו."

כלומר, באין ספק, כשהדברים ברורים, הכיסוי הביטוחי ייעשה לפי הפוליסה, גם אם אינו מכסה את כל חובת המבוטח לפי החוק (דבר זה רלוואנטי ביותר בביטוח לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975).

יש לזכור, שבחוקים, שהחבות בגינם נובעת גם מקשר סיבתי וכו', ייתכן שהפוליסה לא תכסה הכול. כך גם בפוליסת "כל הסיכונים", שהיא רחבה יותר מפוליסות אחרות.

בע"א 544/75, [4]548, בעמ' 353, מנתח השופט אשר את מהותה של פוליסת "כל הסיכונים" (בעזרת ציטוטים מספרו של 270-269 basic, Pualr.e. keeton, text on insurance law st. 1971, וקובע: "אין עוד ספק שהחברה לא יכלה לצפות לפוליסה 'בלתי-מוגבלת' שאינה קיימת במקצוע של ביטוח".

11. אם נסכם את כללי הפרשנות דלעיל, הרי שהכלל הוא שהפוליסה תפורש כחווה רגיל והעיקר בפירוש הוא אומד דעת הצדדים, שעולה מתוך המסמך או מהקשרו ומהשלכת סעיפיו השונים זה על זה. כל זאת תוך כדי לקיחה בחשבון של החובות החוקיות המוטלות על המבוטח וההנחה (בהעדר סתירה בכתב הפוליסה) שהפוליסה נועדה לכסות, ותוך כדי הקלה עם המבוטח ומתן פירוש נגד המבוטח - מנסח המסמך - בעת ספק. זאת תוך זכירה שכל פוליסה מוגבלת ומותנית, ושהכול הוא פונקציה של צרכים ושל דמי ביטוח: כך גם טענה המשיבה בענייננו. לטענתה, יכלה המערערת לבטח עצמה מפני סיכונים שונים ולפי זה גם לשלם דמי ביטוח גבוהים יותר.

12. משהבהרנו הכללים המשפטיים לעניין זה, נפנה להוראות הפוליסה נושא ענייננו.

(1) בפרק א' 'נזק לרכוש' נאמר: "אם במשך תקופת החיסוי ייגרמו באתר הבניה נזק או אובד פיזיים או תאונתיים ובלתי צפויים מראש... כי אז תשפה החברה את המבוטח בגין כל תיקון או החלפה כזו..." (ההדגשה שלי - ד' ל').

(2) בפרק "תקופת החיסוי" נאמר:

"... חבות החברה תפקע מידיית לגבי אותם חלקים של החווה נשוא הביטוח אשר יימסרו למזמין העבודה או שיתחיל שימוש בהם (הכל לפי המועד המוקדם) - ..."

בכל מקרה לא תמשך חבותה הביטוחית של החברה לגבי אירועים שיחולו אחרי המועד הנקוב... אלא אם כן הסכימה לכך החברה מראש, במפורש ובכתב" (ההדגשות שלי - ד' ל').

אין ספק בענייננו, שלענייננו תקופת החבות מסתיימת בעת מסירת הדירה, ואין חבות לגבי אירועים שיחולו לאחר מכן. לשון הפוליסה ברורה בעניין זה ודורשת תחילת הליך הגרימה של הנזק בתקופה הרלוואנטית. אם כל הנזק נגרם אחרי התקופה הקובעת - אין חבות ביטוחית בגיננו. אם נשווה הוראות אלו לסעיפים אחרים שבפוליסה, נראה שכשרצו הצדדים לחרוג מהוראות כלליות אלו - עשו זאת: (א) למשל, נקבעה כחרג תקופת תחזוקה: "... אם נקובה ברשימה תקופת תחזוקה, יוארך החיסוי לפי פרק ב' לתקופה זו ויוגבל לחבות הנובעת מביצוע עבודות התחזוקה..."

(ב) דוגמה נוספת קשורה להתרסה של המערערת שקבלה בביקורתה לטעון, שלפי היגיון זה של הגבלת החבות, הרי גם נזק לצד ג', שיוחמר לאחר פקיעת הפוליסה - לא יכוסה. לעניין זה קובעת הפוליסה ברורות: "החברה תשפה את המבוטח עד כדי שיעור הסכומים הנקובים ברשימה... עבור כל אותם סכומים שהמבוטח יהיה חייב בהם לפי החוק בגין פיצויים עבור..." (ההדגשה שלי - ד' ל').

ומונה, בין היתר, מוות או תאונה לצד ג' או נזק כתוצאה מתאונה לרכוש השייך לצד ג' וכו'. כלומר, כשרצו הצדדים להרחיב את הכיסוי הביטוחי בתקופה ובממדים, עשו כן, ולמעט המקרים שעשו כן, חל הכלל הרגיל של פקיעת החיסוי במועד ואי-הרחבתו על אירועים שיחולו לאחריו.

13. עם זאת, אין לפרש את המלה "יחולו" כ"יתגלו". נזקים שחלים משמעם שהם נגרמים - בזמן הקובע, אך גם א היקפם או קיומם מתגלה רק לאחר עבור התקופה, אלה גם אלה מכוסים. גם כאן לשון הפוליסה ברורה: "יחולו" - משמע הליך הגרימה שלהם (ולא עובדת התגלותם) התרחש בתקופת החיסוי. בהתנהגותה, הכירה למעשה גם המשיבה בפרשנות ברורה והגיונית זו, שהרי בחבותה לכסות את הנזק שנגרם לצנרת הכירה למעשה, למרות שגם נזק זה נתגלה אחרי התקופה הקובעת.

באשר למשמעות של הביטוי "חלות" הנזק, חלוקת המערערת והמשיבה: המערערת סוברת, שדי שהנזק הראשוני (הסיבה הראשונית) נגרם בתקופה הקובעת - וכל הנזקים שקשורים אליו סיבתית נחשבים כחלים גם הם בתקופה זו. המשיבה, לעומתה, טוענת, שיש להבחין בין נזק שנגרם בתקופת הביטוח לבין נזק שנגרם לאחריה, אפילו הוא קשור קשר סיבתי עם אירוע שקרה בתקופת הביטוח. כלומר, טוענת המשיבה - הנזק לפלאטות, ליסודות המבנה אירע לאחר פקיעת הפוליסה, ולכן אינו מכוסה, הגם שסיבתו, היינו הנזק לצנרת, אירעה בתוך תקופת החיסוי.

מחלוקת זו קשה היא. אין ספק, שלא כל נזק, שקשור סיבתית עם אירוע שקרה בזמן חלות הפוליסה, צריך להיות מכוסה. זו מטלה כבדה מדי, בעיקר כשלשון הפוליסה לא רומזת לכיוון זה. עם זאת, לעתים ההפרדה בין נזק לנזק ובין היקף הנזק האחד לבין נזקים עצמאיים חדשים היא קשה אם לא בלתי אפשרית, ולכן כל מקרה ייבחן וייקבע על-פי הנסיבות.

14. בענייננו דומה, שאין צורך לדון בשאלה זו במלוא היקפה ולהכריע בה, שכן נכונה טענת המערערת, שגם הנזק לפלאטות וליסודות החל להיגרם עובדתית בתקופת חלות הפוליסה.

קיימות עדויות ברורות בפרוטוקול, שהביאו אף לקביעה עובדתית של השופט בדרגה הראשונה, שחיבור הדירות לרשת המים ותחילת זרימת המים ליסודות היו לפני מסירת הדירה, היינו עוד במהלכה של תקופת החיסוי. כלומר, הליך הגרימה של הנזק ליסודות החל אף הוא בטרם מסירת הדירה.

העד המומחה מרדי העיד (בעמ' 5 לפרוטוקול): "ברגע שצינור המים התפוצץ וזרמו מים, אז החלה שקיעת הפלטות". וכן (בעמ' 9 לפרוטוקול): "השקיעה היא לא ביום אחד. היא הדרגתית...".

העד ארזי (נהל בחברת הבנייה) העיד (בעמ' 11 לפרוטוקול):

"הנזקים בצינורות נגרמו לפני חיבור המים. אני מניח לכן שזרימת המים החלה מיד עם חיבור המים...". וכן העיד לגבי זמן חיבור המים (בעמ' 13 לפרוטוקול) " ... כשבוע שבועיים לפני המסירה" ובעמ' 14: "... שקיעת הפלטות, כך יש להניח, נגרמה כתוצאה מזרימת המים. הזרימה של המים החלה עם חיבור המים...".

בשל עדויות אלו קבע השופט בדרגה הראשונה (בעמ' 2 לפסק-דינו), שהזרמת המים לדירה נעשתה אף היא (מלבד הנזק לצנרת) בטרם מסירת הדירה.

לפיכך אין ספק, שהליך הגרימה של הנזק ליסודות החל בעת חלות הפוליסה, למרות שחלקו ודאי המשיך והחריף גם לאחר פקיעתה.

לגבי מצב כזה קובע 378ivamy, supra, at:

Where the loss is attributable partly to the operation of the " peril before the expiration of the policy and partly to its Liabile if te operation of the peril during the ."insurance period of continued operation of the peril afterwards, the insurer will be הסיכון לפני פקיעת הפוליסה ובחלקו לפעולתו הממשיכה - לאחר פקיעת הפוליסה - המבטח יהיה אחראי, אם פעולת הסיכון בתוך תקופת הביטוח היא הסיבה הישירה לנזק.

מסקנה זו מוסקת גם בספרו של Colinvaux, the law of insurance (London, 5th ed, 1984), (לאחר סקירת ההלכה הקודמת, שהייתה שונה. בעמ' 78 הוא מדגים: ספינה, שנתפסה במהלך הפוליסה והורשעה רק אחר כך, היא בתוך הכיסוי, למרות שהנזק יכול להיות מוערך רק בעת ההרשעה.

כך גם במשפט האמריקני (323am. Jur. Supra, at): אש שפרצה לפני פקיעת הפוליסה וממשיכה לכלות את הרכוש גם אחרי שפקעה הפוליסה תגרום לחיוב המבטח.

כאמור, במקרנו, פעולת הסיכון החלה עוד כשהייתה הפוליסה בתוקף, והגם שהמשיכה אחר כך, הרי שפעולת הסיכון שבתוך התקופה הרלוואנטית הייתה הסיבה הישירה לנזק, ולפיכך קיימת חבות בגינה.

זהו הכל הרגיל, והוא חל בענייננו היות ואין הוראות מיוחדות בפוליסה לעניין זה. תיתכנה, כאמור, הוראות כאלו. 379ivamy, supra, at. שישנן פוליסות, שבהן תנאים לעניין מועד גילוי הנזק, והן מגבילות את הכיסוי לנזקים שהבחינו בהם בתקופה מוסכמת ומסוימת.

בספרם של e.j. macgillivray 907 m. Parkington, on insurance law & m. Parkington and others 7, london (defects latent), אפשרות המקובלת בפוליסות בנייה. אך כל זה לא נעשה במקרנו.

לפיכך, אכן קיימת חבות ביטוחית בגין הנזקים ליסודות המבנה גם של דירה 10 (מובן שלגבי נזקי דירה 9- יש לכסותם, שכן היא לא נמסרה, וכל נזקיה נכללו בתקופת חלות הפוליסה); הערעור שכנגד נדחה.

15. לגבי גובה השיפוי: נראה, שגם בנושא זה יש לדחות את הערעור ולהותיר על כנה את החלטת הדרגה הראשונה.

חוות הדעת של השמאי מרכוס מתייחסת לדרישותיה של המערערת עצמה, וכך הוא אומר: להערכת המבוטחת סך כל העבודות שיש לבצע מסתכם בכ-800,000 שקלים. סכום זה אינו בלתי סביר...".

בהמשך לכך, מחשב השמאי את הסכום בהתחשב בתת הביטוח ובהשתתפות עצמית. על-פי חוות-דעת זו נקבע שיעור הנזק ונפסק החיוב.

נציין, שחוות-דעת זו צורפה לכתב התביעה, ומקורה במערערת. בכל הקשור לנושא גובה הנזק, אין בחוות-דעתו של מרכוס שינוי חזית: הסכום היה שנוי במחלוקת, וכל האמור בחוות הדעת (על כל היבטיה) היה לפני המערערת עוד בטרם הגישה את תביעתה. כמו כן לא נחקר השמאי על חוות-דעתו זו.

אמנם, לא ביצע השמאי הערכה מדוקדקת של הנזקים והסתמך על דרישותיה של המערערת עצמה; ברם גם ראיותיה של המערערת לוקות מאוד בחסר. מאחר שרוב התיקונים נעשו עוד בטרם הוגשה התביעה, יכלה המערערת בקלות להביא ראיות מלאות על הוצאות התיקונים והעבודות שהתבצעו (קבלות, חוזים וכו') - ראיות על הוצאות שהוצאו בפועל. במקום זאת, הביאה אומדן משל עצמה. אומדן זה, שנתקבל על-ידי השופט כבסיס להכרעה, מקבל משנה תוקף

לאור העובדות, שחוות הדעת של מרכוס הייתה בידיה ובידיעתה של המערערת כל העת, שנטל הוכחת הנזק מוטל עליה ושמתבע הדברים, ביחסי מבטח-מבוטח, הדברים הם בדרך כלל בתחום ידיעתו של המבוטח. מכאן שאין לשלול את מסקנת הדרגה הראשונה באשר לנזק הראוי לשיפוי ובאשר לשיעורו. אשר-על-כן דין שני הערעורים להידחות. בנסיבות המקרה לא יהא צו להוצאות.

הנשיא מ' שמגר: אני מסכים.

השופט ג' בך: אני מסכים.

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט ד' לויץ. ניתן היום, ו' בשבט תשמ"ט (12.1.89).